

12. Tisk č. 87 Scénář ekonomické reformy : [Електронний ресурс]. — URL : http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0087_01.htm (дата звернення 11.11.2015).

13. Usnesení federální ho shromáždění č. 20 ke scénáři ekonomické reformy : [Електронний ресурс]. — URL : <http://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/usneseni/u0020.htm> (дата звернення 11.11.2015).

14. Ústavní zákon ze dne 18. dubna 1990 kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 100 / 1960 Sb., Ústava Československé federativní republiky, a ústavní zákon č. 143 / 1968 Sb., o československé federacy // Sbíрка zákonů České a Slovenské Federativní republiky, částka 21/1990.

15. Zákon ze dne 2. října 1990 o změně následků některých majetkových křivd // Sbíрка zákonů České a Slovenské Federativní republiky, částka 69/1990.

16. Zákon ze dne 18. dubna 1990 o soukromém podnikání občanů // Sbíрка zákonů České a Slovenské Federativní republiky, částka 23/1990.

17. Zákon ze dne 19. dubna 1990 o státním podniku // Sbíрка zákonů České a Slovenské Federativní republiky, částka 24/1990.

18. Zákon ze dne 25. října 1990 o převodech vlastnictví státu k některým věcem na jiné právnické nebo fyzické osoby // Sbíрка zákonů České a Slovenské Federativní republiky, částka 73/1990.

19. Zákon o ze dne 26. února 1991 podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby // Sbíрка zákonů České a Slovenské Federativní republiky, částka 20/1991.

20. Zákon ze dne 29. dubna 1992 o investiční společnosti a investičních fondech // Sbíрка zákonů České a Slovenské Federativní republiky, částka 51/1992.

21. Židek L. Transformace české ekonomiky: 1989–2004 / Židek L. — Praha : C. H. Beck, 2006. — 304 s.

T. V. Орлова

Київський національний університет

ім. Тараса Шевченка

УДК 94(477):32-027.21(73)«19/20»

ВІДЗЕРКАЛЕННЯ ІДЕЙ

АМЕРИКАНСЬКИХ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЦІВ У РЕАЛІЯХ І ПЕРСПЕКТИВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

T. Orlova

Kyiv National Taras Shevchenko University

The Reflection of Ideas by American Social Scientists in the Reality and Prospects of Contemporary Ukraine

У статті вперше у вітчизняній історіографії подано аналіз українських реалій і перспектив крізь призму висновків відомих американських науковців.

Ключові слова: цивілізація, Великі хвилі, футуршок, постіндустріальне суспільство, модернізація.

To define the paths of Ukraine's further progress, it looks reasonable to account the conclusions of American scholars on the general tendencies in the development of the world and its specific parts. For the first time in Ukrainian historiography, Ukrainian reality and prospects are analyzed through the prism of conclusions by renowned American scholars, namely: R. Collins's concept of the collapse of the USSR; Zb. Brzezinski's view on the role of independent Ukraine at the European continent and its meaning to the imperial intentions of Russia; S. Huntington's theory of the «clash of civilizations»; A. Toffler's thoughts on the Great Waves and the future shock; the characteristics of the post-industrial society by D. Bell and other analysts. The humanity entering the era of post-industrialism is the second crucial and unique chance in the newest history for Ukraine, after its independence, to succeed in building the national economy and of its entire society in consistence with modern demands.

Keywords: civilization, Great Waves, future shock, post-industrial society, modernization.

В статье впервые в отечественной историографии представлен анализ украинских реалий и перспектив через призму выводов известных американских ученых, а именно: Р. Коллинза, Зб. Бжезинского, Э. Тоффлера, Д. Белла и других аналитиков.

Ключевые слова: цивилизация, Большие волны, футуршок, постиндустриальное общество, модернизация.

Зі здобуттям незалежності перед нашою країною постали непрості питання про напрямки подальшого розвитку в складному сучасному світі. Як виявилось, керівництво держави обрало хибні орієнтири, за що доводиться дорого платити всім. Може здатися: українські можновладці вирішили «жити власним розумом», не зважаючи на сучасні глобальні тенденції, що раніше чи пізніше, прямо чи опосередковано впливають на всі країни та їхнє населення. В плані визначення шляхів подальшого поступу України видається корисним узяти до уваги висновки американських науковців щодо загальних трендів розвитку світу та його окремих частин. Тим більше, що історія підтверджує їх слушність. За законами синергетики, заради подальшого успішного існування система має адекватно реагувати на зміни навколишнього середовища. Під «системою» можна розуміти й державу, й окрему людину. Досі, однак, в українській історіографії не було спроб поєднати теоретичні побудови американських фахівців з соціальних наук із розв'язанням поточних і перспективних українських проблем. Зробити це — завдання нашої розвідки.

Поточний момент у всій складності характеристик має пострадянську складову. Радянський Союз можна розглядати як реінкарнацію Російської імпе-

рії, черговим перевтіленням якої є сучасна Російська Федерація. Ще третину століття тому розвал СРСР здавався неможливим. Хоча 1980 р. американський соціолог Р. Коллінз пророкував розпад Радянського Союзу на підставі геополітичної теорії, побудованої в результаті соціологічного узагальнення історичних фактів. За цією теорією [8], сила і сталість держави залежить від трьох факторів — ресурсів (чим більше, тим краще), географічного розташування (окраїнне положення має перевагу перед центральним) і стабільності кордонів. СРСР програвав США в ресурсах, у людності й прибутках на душу населення, внаслідок чого відчував дефіцит коштів для підтримання соціалістичної системи. Порівняно зі Сполученими Штатами географічне розташування Радянського Союзу було менш вигідним: перебуваючи між країнами Заходу, Японією, Китаєм та ісламським світом, він мав витратити значні ресурси для захисту надзвичайно довгих кордонів. Москва страждала від надмірної геополітичної експансії, що виявлялось у слабкому контролі над сателітами й наявності навколо центру кількох етнічних утворень, готових до опору. Тобто, за геополітичною теорією, Радянська імперія (СРСР з усіма країнами, де дислокувалися радянські війська) була рокована на фрагментацію через нестачу ресурсів, невідповідне центральне розташування й надмірне розширення, яке поглинало колосальні кошти.

Нині час від часу лунають припущення про дезінтеграцію РФ. Якщо згадати підвалини розвалу Радянського Союзу, які вказав Р. Коллінз, виходить, що вони є й у сучасній Росії: нестача ресурсів, невідповідне центральне розташування та надмірне розширення, що поглинає колосальні ресурси (лише анексія Криму чого варта). Характеризуючи політику президента В. Путіна, аналітики вказують на його намагання відродити велич Радянського Союзу (Російської імперії). Інший відомий американець і давній друг України З. Бжезинський неодноразово (зокрема, під час слухань стосовно України у Сенаті США 10 липня 2014 р.) наголошував у виступах, що без України Російська імперія неможлива [11]. У відомій праці «Велика шахівниця» він писав: «... якщо Москва здобуде контроль над Україною з її 52-мільйонним населенням і величезними ресурсами, а також із виходом до Чорного моря, Росія автоматично знову здобуде необхідні засоби для того, щоб стати могутньою імперською державою, що охоплюватиме Європу і Азію» [2, с. 46]. Щодо України, американський політолог вважає її незалежність чи не найважливішим фактором розвалу Радянського Союзу а також відводить їй значну роль у світовій політиці: «... Я вважаю незалежність України подією великого міжнародного значення... Незалежна Україна по-новому визначає кордони Європи...» [3, с. 70], суттєво впливаючи на формування балансу сил на континенті в цілому.

Баланс сил на європейському континенті, взагалі в світі, визначається також зіткненнями цивілізацій, про які від початку 1990-х рр. писав американ-

ський політолог С. Хантингтон [14; 15]. Він виокремив 8 локальних цивілізацій, котрі досі існують: західну, ісламську, індуїстську, синську (китайську), японську, латиноамериканську, православну, африканську. Коли з'явилася його стаття, на пострадянському просторі, в Україні цивілізаційний підхід був новим. Початок 1990-х рр. — період кризи історичної науки, в якій довго домінувала марксистсько-ленінсько-сталінська формаційна концепція. Конфлікти, що виникали на території колишнього СРСР, пояснювалися тим, що на поверхню вийшли національні суперечності: вони існували довгі десятиліття, але «були загнані вглиб і довго не вирішувалися». Про «зіткнення цивілізацій» боязко було говорити. Але поступово іноземні концепції проникали до вітчизняних наукових кіл. Питання набуло актуальності останніми роками, про що свідчить поява низки наукових і публіцистичних статей в українському контексті [1; 4; 5; 6; 7; 9; 10]. Неабияку роль відіграла агресивна політика Росії щодо нашої країни.

Україна найбільше відчуває наслідки зіткнення православної (інші назви — російська, євразійська) цивілізації й цивілізації західної (інший варіант — євроатлантична, яка часто поділяється на європейську і північноамериканську). Власне, й попередня історія може дати тому чимало прикладів. Однак тепер конфлікти набувають особливої гостроти, оскільки зачіпають усіх, хто мешкає в Україні. Її прагнення вийти з орбіти впливу Росії й повернутися до європейської, західної культурно-історичної спільноти, частиною якої свого часу була Київська Русь, викликало агресивну реакцію РФ — гібридну війну проти України. На Кремль тисне усвідомлення того, що процеси в Україні ставлять під сумнів порядок справ у Московії. А це — небезпека для її влади й тих, кого він так-сяк задовольняє. Ідея «Русского мира» — не тільки підстава для «захисту прав російськомовного населення» (навіть, якщо воно про це не просить), тобто прикриття імперства, але й прагнення відстоювати і поширювати свою суспільну модель, протиставляючи її західній. Російську масову свідомість дратують «реалії Гейропи». Небувалих висот сягнув антиамериканізм, що набуває анекдотичних форм, коли люди в невчасній виплаті пенсій звинувачують американського президента, а не свого. Побутує навіть приказка: «Ніколи в Росії не було так погано, як при Обамі». Натомість популярність В. Путіна б'є рекорди. Президент у масовій свідомості дистанційований від економічних проблем. Він відповідає за «славу і велич країни», тобто за зовнішню політику. І росіяни пишаються тим, що їхній президент «підвів країну з колін», і «в усьому світі Росію поважають».

Кожна цивілізація має свій «код», їй притаманні сутнісні риси, які визначають будь-які прояви в різних сферах життя. Сутнісні риси російської цивілізації нині виявляються в політиці В. Путіна. Його лінія загалом і щодо України зокрема, є викликом усьому світові. Курс російського керівництва ве-

де до порушення світового порядку. Якщо ще ширше — до нав'язування свого. Для цього необхідне ідеологічне прикриття. Як за часів Середньовіччя поширювалася на чужі землі влада Арабського халіфату, а тепер робляться спроби встановити владу Ісламської держави на чужих землях під гаслами боротьби за «істинну віру» — іслам, так у наш час для аналогічних цілей використовується ідея «русского мира», який має запанувати і в Україні.

На терені України стикаються не тільки локальні цивілізації як культурно-історичні спільноти, обмежені в часі й просторі. В типології цивілізацій також існує стадіальний підхід. Тут доречно згадати відому працю американського філософа й соціолога Е. Тоффлера «Третя хвиля» [12]. Він запропонував розглядати історію як послідовне накопчування хвиль змін. Перша хвиля — втілення аграрної цивілізації, Друга — індустріальної, Третя — постіндустріальної. Книга вийшла друком 1980 р., коли незалежної української держави не існувало. Проте надзвичайно актуальним для нашого сьогодення видається визначення ситуації, зумовленої зіткненням великих хвиль: «Конфлікт між угрупованнями, пов'язаними з Другою і Третьою хвилями, насправді є центральною віссю політичної напруженості, за якою зараз поділяється наше суспільство. Хоч би що проповідували сьогодні різні партії й кандидати, боротьба між ними значить набагато менше, ніж суперечка про те, хто зможевилучити найголовніше з того, що залишиться від індустріальної системи, котра гине. Інакше кажучи, вони сперечаються з приводу того, хто займе всім відомі крісла на палубі “Титаніка”, який тоне» [12, с. 17]. І ще, дуже важливе для сучасної України: «Набагато важливішим політичним питанням... є не питання про те, хто здійснює контроль над останніми днями життя індустріального суспільства, а питання про те, хто формує нову цивілізацію, що швидко йде йому на зміну. Тоді як політичні сутички, які розвиваються у сфері з малим радіусом, вичерпують нашу енергію і займають нашу увагу, набагато значніша битва вже відбувається під цим покривом. На одному боці знаходяться прибічники індустріального минулого, на іншому — все зростаюча кількість людей, які усвідомлюють, що найбільш нагальні проблеми світу — продовольство, енергія, контроль озброєнь, чисельність населення, бідність, природні ресурси, екологія, клімат, проблеми людей похилого віку, розпад міських співтовариств, необхідність у творчій роботі, яка приносила б задоволення, — не можуть більше знаходити вирішення в рамках індустріального суспільства» [12, с. 17, 18]. Для кожного з нас, особливо для молодшої генерації, дуже важливо усвідомити, хто ми є: «...люди Другої хвилі, які беруть участь у підтримці індустріального порядку, або люди Третьої хвилі, які створюють зовсім інше завтрашнє життя, або ж збентежені, загнані в глухий кут люди, які є сумішшю обох цих груп» [12, с. 17]. Відповідно, зростає роль освіти, що має допомогти визначитися з орієнтирами.

Найбільш розвинені країни — США, ЄС, «дракони» і «тигри» АТР — ні характеризуються як такі, що значно просунулись у бік постіндустріального суспільства. При тому, що вперше термін «постіндустріальне суспільство» 1958 р. вжив американець Д. Пісмен, а ідею сформулювали ще на початку ХХ ст. англійці А. Кумарасвами й А. Пенті, вважається, що особливий внесок у розробку нової концепції зробив видатний американський соціолог Д. Беллом у фундаментальній праці 1973 р. «Прийдешнє постіндустріальне суспільство. Досвід соціального прогнозування» [13]. В цій праці всебічно охарактеризовано риси соціуму, що народжувався. В центр концепції автор поставив інформаційний фактор, а суспільство охарактеризував як суспільство знання. Якщо в аграрному суспільстві головним виробничим ресурсом була мускульна сила, в індустріальному — машинна техніка, то в постіндустріальному або інформаційному — це знання, інтелект. Метою тут є не кількість вироблених благ, а їхня якість, а ширше — якість життя. Пізніше інші дослідники, серед яких і Е.Тоффлер, окреслили такі ознаки нового типу суспільства: поступовий перехід від традиційних викопних джерел енергії до нетрадиційних; високі технології з високою доданою вартістю, які реалізуються на глобальному ринку; зсув в організації корпорацій до форм менш бюрократичних, більш спеціалізованих і орієнтованих на вирішення конкретних проблем; опора на «інтелектуальний капітал»; заміна масового виробництва на виробництво товарів і послуг, чітко орієнтованих на споживача; домінування постматеріальних потреб людей, пов'язаних із пріоритетом самореалізації; креативна «праця як творчість»; заміна нуклеарної родини на «багатоформну»; демасифікація засобів комунікацій, чому сприяє розвиток кабельного телебачення, супутникового зв'язку тощо. Головні риси постіндустріального суспільства — виокремлення інформації як основного ресурсу, предмету й продукту виробництва; зсув центру ваги в економічній діяльності від виробництва товарів до виробництва послуг; провідна роль професій, пов'язаних із високою насиченістю знаннями та інформацією.

Зрозуміло, що саме поняття «постіндустріальне суспільство» є абстракцією дуже високого порядку. Реальне життя дає різні типи суспільств, що формуються на основі постіндустріального господарського укладу. Але на його модель варто орієнтуватися країні й людині, якщо мета — гідне існування в сучасному світі. Свого часу «комунізм» занепав, бо не зміг відповісти на виклик постіндустріалізму через політичну та інформаційну закритість, державний інформаційний контроль, відсутність ринку та обмеження вільного творчого розвитку особистості. В посткомуністичну добу ці обмеження було знято. Але які перспективи подальшого розвитку України? Існує два варіанти, які умовно називають «песимістичним» та «оптимістичним». Перший наполягає на тому, що ніяких можливостей для швидкого входження до кола по-

стіндустріальних держав для неї немає. Тому слід прагнути того, щоби стати розвинуеною індустріальною державою, як значна кількість інших держав світу. Проте, як показав історичний досвід повоєнних часів, становлення інформаційного суспільства в розвинених країнах (країнах Центру) знецінює індустріальну працю й індустріальне виробництво на напівпериферії, призводить до втрати її конкурентоздатності на світовому ринку. Прямим наслідком є відплив капіталу з економік, що розвиваються. Другий варіант орієнтує на набуття здатності наздогнати постіндустріальні країни. Прибічники цього варіанту вважають вступ людства до ери постіндустріалізму для України другим після одержання незалежності унікальним доленосним шансом у новітній історії досягти успіху в побудові національної економіки, всього суспільства, що відповідає вимогам сучасності.

Якщо Україна не хоче знову залишитися на узбіччі загального поступу людства, вона має брати до уваги його провідні тенденції. Головне питання сучасності, яке стоїть перед країнами: як реагувати на виклик модернізації? Розвиток окремих країн демонструє різні варіанти відповіді. Так сталося, що процеси, котрі відбуваються останнім часом в Україні, відсунули на задній план суспільної свідомості розуміння самої сутності постіндустріальної модернізації. Така модернізація потребує зосередження спільних зусиль на таких вирішальних напрямках.

1. Всебічний розвиток науки і якнайширше впровадження її здобутків у різних сферах життя. Оскільки головним ресурсом інформаційного суспільства є людський капітал, найголовнішу увагу слід звернути на всіляке покращення умов життя і діяльності людей. Звідси випливає необхідність у потужному розвитку освіти й охорони здоров'я, постійному підвищенні кваліфікації (в новому розумінні слова) працівників. Усе це сприяє формуванню та розвитку вміння людей жити й працювати в новому технологічному укладі постіндустріалізму, користуватися досягненнями сучасного інформаційного світу і брати участь у його розвитку та вдосконаленні.

2. Повне технічне й технологічне переозброєння економіки з одночасною її структурною перебудовою відповідно до вимог постіндустріального типу виробництва.

3. Диверсифікація форм власності та організація їх продуктивної співпраці на базі соціально орієнтованої ринкової економіки.

4. В процесі подолання криз поступове зменшення втручання держави в економіку і створення умов для функціонування механізмів економічної саморегуляції.

Звичайно, все це дуже складні завдання. Проте загальний розвиток світу спрямований у бік ускладнення. Концентрація на простих завданнях для країни є запорукою незворотного відставання й перетворення на «випале-

ну землю», тобто остаточно безперспективну в конкурентній боротьбі. Конкурентоспроможні лише такі економіки й робоча сила, які мають високу складність виробництва і праці. Тобто, фігурально кажучи, Україна може вижити, тільки використовуючи свій розум для розв'язання складних новітніх проблем. Проте в Україні вже чверть століття триває унікальне для сучасного світу знищення інтелекту суспільства та його науково-технологічного потенціалу. Це відбувається всупереч досвіду країн, подібних до Південної Кореї, які з дуже відсталих за порівняно невеликий час перетворилися на потужних гравців сучасного світу. Серед найважливіших причин їхніх успіхів — прорив до високих знань і новітніх технологій. Актуальність теми прориву в постіндустріальність для нашої країни зумовлена фундаментальними змінами всієї повсякденності українського суспільства на межі ХХ–ХХІ ст., його інститутів, норм, цінностей, цілей. Багато з цих змін відбуваються дуже швидко, і це шокує. Взагалі, існує такий термін «футуршок» або «шок від зустрічі з майбутнім». Його поява завдячує книзі Е. Тоффлера [16], де вказується на невідповідність людства до швидкоплинних змін і необхідність відповідної підготовки. Як виявилось, українське суспільство має низький адаптивний потенціал. Тому зрозуміле значення освіти й виховання, що ґрунтуються на новітніх підходах. Вітчизняна освітньо-виховна система потребує модернізації в тому плані, що треба готувати людей до майбутнього. Ми маємо розуміти та пояснювати і старе, і нове, і аграрну, й індустріальну системи, в яких народилася більшість з нас, і цивілізацію Третньої хвилі, у якій житимуть нові покоління. Майбутнє — це частина історії. Як писав Е. Тоффлер: «...кожний з нас, наскільки б малим він не здавався — жива частина історії» [12, с. 17]. Тому, поважаючи минуле, треба розбудовувати життя, керуючись досвідом і знаннями, що відповідає руху в бік інформаційного суспільства.

1. Божко Я. Кримський вузол як символ зіткнення цивілізацій : [Електронний ресурс] / Божко Я. — Режим доступу : <http://tinyurl.com/gpzkpwr>

2. Бжезинський Зб. Велика шахівниця. Американська першість та її геостратегічні імперативи / Збігнев Бжезинський / Пер. з англ. — Львів — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. — 236 с.

3. Бжезинський Зб. Україна у геостратегічному контексті / Збігнев Бжезинський / Пер. з англ. — К. : Києво-Могилянська академія, 2006. — 102 с.

4. Войтенко Ю. М. Зіткнення цивілізацій і Україна: геополітичний вимір / Ю. М. Войтенко // Гілея: науковий вісник. — 2014. — Вип. 85. — С. 295–298.

5. Гавриш С. Зіткнення цивілізацій / Степан Гавриш : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://gavrysh.org.ua/view_article.php?id=115

6. Гречка М. Зіткнення цивілізацій чи «євразійська альтернатива» : [Електронний ресурс] / Михайло Гречка // Персонал плюс. — 2008. — № 18. — Режим доступу : <http://www.personal-plus.net/270/3224.html>

7. Дрогомирецкий В. Хантингтон предупреждал... / Дрогомирецкий В. : [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://tinyurl.com/ztd8mva>

8. Коллинз Р. Макростория: Очерки социологии большой длительности. — Глава 2. Геополитическая основа революции: предсказание советского коллапса / Пер. с англ. / Коллинз Рэндалл. — М. : УРСС, 2015. — 499 с.

9. Нічога М. Зіткнення цивілізацій посеред України... : [Електронний ресурс] / Нічога М. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/06/11/5126765/>

10. Пасько В. На теренах України відбувається «війна цивілізацій» : [Електронний ресурс] / Пасько В. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kobu.kiev.ua>

11. Стенограма виступу Збігнева Бжезінського на слуханнях Сенату США щодо України : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://tinyurl.com/hqvfw37>

12. Тоффлер Э. Третья волна / Тоффлер Элвин / Пер. с англ. — М. : АСТ, 2010. — 331 с.

13. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society: A Huntington Venture of Social Forecasting / Bell D. — N. Y. : Basic Books, 1973. — 507 p.

14. Huntington S. The Clash of Civilizations? / Samuel P. Huntington // Foreign Affairs. — 1993. — Summer. — P. 22–49.

15. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order / Huntington Samuel P. — L. : Simon & Schuster, 1997. — 368 p.

16. Toffler A. Future Shock / Toffler Alvin. — N. Y. : Bantam Books, 1970 — 561 p.

1. Bozhko Ia. Krymskyi vuzol yak symbol zitkennia tsyvilizatsii : [Elektronnyi resurs] / Bozhko Ia. — Rezhym dostupu : <http://tinyurl.com/gpzpkrw>

2. Bzhezynskyi Zb. Velyka shakhivnytsia. Amerykanska pershist ta yii heostrategichni imperatyvy / Zbihniev Bzhezynskyi / Per. z anhl. — Lviv — Ivano-Frankivsk : Lileia-NV, 2000. — 236 s.

3. Bzhezynskyi Zb. Ukraina u heostrategichnomu konteksti / Zbihniev Bzhezynskyi / Per. z anhl. — K. : Kyievo-Mohylianska akademiia, 2006. — 102 s.

4. Voitenko Iu. M. Zitkennia tsyvilizatsii i Ukraina: heopolitychnyi vymir / Iu. M. Voitenko // Hileia: naukovyi visnyk. — 2014. — Vyp. 85. — S. 295–298.

5. Havrysh S. Zitkennia tsyvilizatsii / Stepan Havrysh : [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://gavrysh.org.ua/view_article.php?id=115

6. Hrechka M. Zitkennia tsyvilizatsii chy «ievraziiska alternatyva» : [Elektronnyi resurs] / Mykhailo Hrechka // Personal plus. — 2008. — № 18. — Rezhym dostupu : <http://www.personal-plus.net/270/3224.html>

7. Drogomireckij V. Hantington preduprezhdal... / Drogomireckij V. : [Elektronnyj resurs]. — Rezhim dostupa : <http://tinyurl.com/ztd8mva>

8. Kollinz R. Makroistorija: Ocherki sociologii bol'shoj dlitel'nosti. — Glava 2. Geopoliticheskaja osnova revoljucii: predskazanie sovet'skogo kollapsa / Per. s angl. / Kollinz Rjendall. — M. : URSS, 2015. — 499 s.

9. Nichoha M. Zitkennia tsyvilizatsii posered Ukrainy... : [Elektronnyi resurs] / Nichoha M. — Rezhym dostupu : <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/06/11/5126765/>

10. Pasko V. Na terenakh Ukrainy vidbuvaetsia «viina tsyvilizatsii» : [Elektronnyi resurs] / Pasko V. : [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.kobu.kiev.ua>

11. Stenohrama vystupu Zbihnieva Bzhezynskoho na slukhanniakh Senatu SSHa shcho-do Ukrainy : [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://tinyurl.com/hqvfw37>

12. Toffler Je. Tret'ja volna / Toffler Jelvin / Per. s angl. — M. : AST, 2010. — 331 s.

13. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society: A Huntington Venture of Social Forecasting / Bell D. — N. Y. : Basic Books, 1973. — 507 p.

14. Huntington S. The Clash of Civilizations? / Samuel P. Huntington // Foreign Affairs. — 1993. — Summer. — P. 22–49.

15. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order / Huntington Samuel P. — L. : Simon & Schuster, 1997. — 368 p.

16. Toffler A. Future Shock / Toffler Alvin. — N. Y. : Bantam Books, 1970 — 561 p.

О. В. Махно

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»*

УДК 327(476)

**ОСОБЛИВОСТИ РАДЯНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ ЩОДО АВАРІЇ НА ЧАЕС:
ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ**

O. Makhno

*National Technical University of Ukraine
«Kyiv Polytechnic Institute»*

***Particular Qualities of Soviet Information Policy according
Chornobyl Accident: Source Study Aspects of the Problem***

У статті, відповідно до новітніх наукових підходів, визначено основні групи історичних джерел для комплексного вивчення радянської інформаційної політики щодо аварії на Чорнобильській АЕС.

Ключові слова: СРСР, УРСР, аварія на Чорнобильській АЕС, державна інформаційна політика.

The article identifies the main groups of historical sources for a comprehensive study of Soviet information policy with respect to the Chernobyl accident. Determine their informational potential, deals with the methods of source analysis.

Keywords: Soviet Union, the USSR, the Chornobyl accident, the public information policy.

В статье, в соответствии с новейшими научными подходами, определены основные группы исторических источников для комплексного изучения советской информационной политики относительно аварии на Чернобыльской АЭС, определен их информационный потенциал, рассматриваются методы источниковедческого анализа.

Ключевые слова: СССР, УССР, авария на Чернобыльской АЭС, государственная информационная политика.